મધુ-બંસરી.

નાટકનાં ગાયનો અને રૂપરેખા.

લેખકઃ—
નૃસિંહદાસ ભગવાનદાસ વિભાકર,
બી. એ., એલ એલ બી.,
બૅરિસ્ટર—ઍટ—લૉ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
બાપુલાલ બી. નાયક.
મુંબઇ ગુજરાતી નાટક મંડળીના માલિક.
ભારતભુવન થીએટર—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૪ થી. પ્રત ૫૦૦૦
સંવત્ ૧૯૭૮ સન ૧૯૨૨

જૈન એડવોકેટ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. ચીમનલાલ ગોકળદાસે છાપી
ઠે. ઘીકાંટા વાડી—અમદાવાદ.

મૂલ્ય. ૦—૪—૦

નિવેદન.

ભિન્નરુચિર્લોકઃ। આ સૂત્રનું સૌથી સચોટ સમર્થન ખાસ કરીને આપણી રંગભૂમિ પૂરૂં પાડે છે. મ્હારી પોતાનીજ કૃતિઓ સંબંધી મને બહુજ ભિન્ન ભિન્ન અભિપ્રાયો મળ્યા છે. દૃષ્ટાંત તરીકે કોઇને "સ્નેહ–સરિતા" પસંદ પડેલ છે, તો કોઇને "સુધા ચંદ્ર", કોઇને શૃંગાર ગમે છે તો કોઇને હાસ્યરસ, તો કોઇને સામાજિક પ્રશ્નોનું મ્હારૂં નિરૂપણ, કોઇને મ્હારી ભાષા અઘરી લાગી છે, તો કોઈને મ્હારી શૈલી "મોહક અને જોરદાર" લાગી છે. કોઇને મ્હારાં સ્ત્રીપાત્રો આર્ય સભ્યતાની હદ કૂદાવી જતાં લાગ્યાં છે, તો કોઇને વિભાકર "શૃંગારને શુદ્ધિ અને સભ્યતાની સીમામાં રાખીને ત્હેમાં આશ્ચર્યકારક મીઠાશ અને મોહકતા" મેળવતો લાગ્યો છે, અને પોતાના નાટકોમાં "સ્ત્રીને માત્ર દાસી કે ભોગ્ય નહિં," પણ "બુદ્ધિમાં, હૃદયમાં, સંસ્કારમાં, અનુભવમાં, કોઈ રીતે પુરૂષથી ઉતરેલી નહિ એવી સમોવડી સખી" ચિતરનો જણાયો છે.

લોકરુચિની આ ભિન્નતાને લીધે સ્વાભાવિક રીતે લેખકનું કાર્ય વધારે મુશ્કેલ બને છે. કોની કસોટી સાચી માનવી અને કયાં પ્રેક્ષકોને રીઝવવા એ એક વિચારણીય પ્રશ્ન થઇ પડે છે, વળી યુરોપ અને અમેરીકામાં રંગભૂમિનો જેટલો વિકાસ થયો છે તેટલો આપણે ત્યાં થયો નથી. ત્યાં સુશિક્ષિત લેખકો, સંસ્કારી પ્રેક્ષકો તેમજ કેળવાયલા નટોની સંખ્યા ઘણી મ્હોટી છે. ત્યાં જુદી ભૂમિકાના પ્રેક્ષકગણ મળી શકે છે. અને તેથી ત્યાં જુદા જુદા વર્ગની રૂચિ અનુસાર જુદા જુદા રસની નાટ્યકૃતિઓ બહાર મૂકી શકાય છે પરંતુ આપણે ત્યાં તો અનેક ભૂમિકાઓના પ્રેક્ષકોનો બનેલો એકજ મિશ્રીત વર્ગ એક સામટો એકજ ઘટનાથી સંતોષવાનો હોય છે. તેટલા માટે જેઓ કંઈક અંતિમ ઉદ્દેશથી અથવા તો પોતાના દેશમાં પ્રસરતા નવ ચેતનને વેગ આપવા આપણી રંગભૂમિ માટે લખવાની અભિલાષા રાખતા હોય, તેઓના માર્ગમાં જેવી તેવી મુશ્કેલીઓ ઉભેલી નથી. ઉપરાંત, એ પણ ભૂલી જવાનું નથી કે નાટક કંપનીઓની દૃષ્ટિથી રંગભૂમિ એક ધંધાર્થી પેઢી છે. અને એમ માનવાનો તેઓને સંપૂર્ણ હક્ક છે. જેટલે દરજ્જે તેઓ રંગભૂમિને જાહેર શિક્ષણશાળામાં બદલાવવા મથે છે તેટલી તેઓની હું તો ઉદા-

રતા અને સ્વદેશપ્રીતિજ માનું છું. આ સર્વ દષ્ટિબિંદુઓ ધ્યાનમાં રાખનાર પ્રેક્ષક તેમજ સમાલોચક સમજી શકશે કે આપણી રંગભૂમિની ગુંચવણ ભરેલી યાંત્રિક તેમજ માનુષિક ઘટનાને અનુકૂળ થઈ, ભૂત, વર્તમાન કે ભવિષ્યના ભલે અપૂર્ણ અને ઝાંખાં પણ રેખાચિત્ર ચિતરવામાં માત્ર પાંડિત્ય કે રસશાસ્ત્રનું જ્ઞાન બસ નથી. આ દિશામાં થોડી પણ સફળતા મેળવવા માટે પાંડિત્ય કરતાં કુદરતી રણકો અને રસશાસ્ત્ર કરતાં માનસશાસ્ત્ર વધારે ઉપયોગી અને અનિવાર્ય જણાય છે, અને તેથી આપણી રંગભૂમિ અર્થે સર્જેલ કૃતિઓને માત્ર પાંડિત્ય કે રસશાસ્ત્રની કસોટીથી કસવી તે અન્યાય ભરેલું તેમજ નિરર્થક છે. તેવીજ રીતે રંગભૂમિનું કાવ્ય પણ જુદીજ દષ્ટિથી વિચારવાનું છે. જે કંપનીઓમાં ખાસ સમર્થ સંગીતશાસ્ત્રી રોકવામાં આવેલ હોય છે ત્યાં લેખકને ફાવે તેવા રાગમાં કે છંદમાં સ્વચ્છંદી રીતે અને તેની લંબાઈ પહોળાઈમાં વિહરવાની છૂટ હોતી નથી "સારીગમ" ના ચોકસ ચોકઠાથી બહાર તેનાથી યત્કિંચિત્ ચસી શકાતું નથી. મર્યાદિત સમયમાં, મર્યાદિત "સારીગમ" માં અને મર્યાદિત પ્રસંગમાંજ તેણે પાત્રોનું હૃદયમંથન આલેખવું પડે છે. અને તેથી સ્વતંત્ર છંદો અને કાવ્યોમાં લલકારનારને શબ્દપ્રયોગો અને ભાવાલેખનની જે સ્વતંત્રતા મળે છે તે રંગભૂમિના કાવ્યમાં મળી શકતી નથી. અને તેટલે દરજ્જે નાટકકારને કવિઓની કલ્પનાશક્તિ કરતા ઔચિત્યબુદ્ધિ અને પ્રમાણબુદ્ધિનો વધારે ઉપયોગ કરવો પડે છે.

આ સર્વ છતાં હું તો આપણી રંગભૂમિ માટે વધારે ને વધારે આશાવાદી બનતો જાઉં છું. સતત્ પ્રયત્નોથી લોકરૂચિ ઘણી કેળવી શકાય તેમ છે એવો મારો નમ્ર અનુભવ છે. સમાજસેવા અને સાહિત્યસેવાની ધુન કદાચ સર્વ નાટક કંપનીઓમાં એકદમ જગાવી ન શકાય, તોપણ ધંધાની દષ્ટિથી નાટક કંપનીઓની આબાદી જાળવીને, રંગભૂમિદ્વારા કળા તેમજ લોકશિક્ષણ સંબંધી ઘણી સિદ્ધિ થઈ શકે તેમ છે એ મ્હારી શ્રદ્ધા વધારે દઢીભૂત થતી જાય છે. આ નમ્ર નાટકદ્વારા બીજાઓને પણ હું મ્હારી શ્રદ્ધાનો થોડો પણ ચેપ લગાડવા સદ્ભાગી થઈશ તો મારા ધાર્યા કરતાં આ નવીન નાટ્યકૃતિની ઘણી વધારે સફળતા થયેલી ગણાશે.

મુંબઈ,
તા. ૨૮મી જુલાઈ ૧૯૧૭.

નૃ. ળા. વિભાકર.

પાત્રોની નામાવલિ.

પુરૂષ પાત્રો.

મધુસૂદન—નવદુર્ગનો સહૃદય સમાજસેવક; વિમલકાન્ત ઉદયકાન્ત નામના અમીરી ખવાસવાળા મુફલીસ મજૂરનો પુત્ર: સ્નેહવીણાનો સહોદર; પાછળથી શોભનપુરનો પ્રધાન "આત્મપ્રકાશ" અને સુવર્ણનગરનો લોકનાયક "જ્યોતિકાન્ત" બંસરી બાળાનો હૃદયેશ્વર.

સર પ્રમોદરાય—નવદુર્ગનો "આબરૂદાર" શહેરી; "વિશ્વસુધારક કલબ" નો પ્રમુખ: 'શોભનપુર ઇમ્પ્રુવમેન્ટ કંપની લીમીટેડ" આદિ અનેક જોઇન્ટ સ્ટૉક કંપનીઓનો ડિરેકટર.

રાજા બહાદુર સાધુલાલ શકરાલાલ સટોરિયા—"વિશ્વસુધારક કલબ" નું નાક.

ખાનસાહેબ મૌલાબક્ષ હુસેનબક્ષ—"વિશ્વસુધારક કલબ" ની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરનાર મેમ્બર.

શ્યામસુંદર પરદુ:ખભંજન—"કલબ" ના અતિ વચારશીલ ખેતાબલિન "પરદુ:ખભંજન" મેમ્બર

ઇન્સ્પેકટર અજીત—નવદુર્ગની છુપી પોલિસનો બાહોશ અમલદાર "જિતેન્દ્ર" ના છુપા વેશમાં "ગુન્હેગાર મધુ" ની પાછળ પડેલો પોલિસ સરદાર; પાછળથી સુવર્ણનગરનો પોલિસ કમિશનર.

વિમલકાન્ત—મધુસૂદન તથા સ્નેહવીણાનો પિતા.

પ્રિન્સરવીન્દ્રકુમાર—શોભનપુરના મહારાજા સૂર્યકેતુનો પાટવી કુમાર; સ્નેહવીણાનો સખા અને સ્વામી.

સૂર્યકેતુ—શોભનપુરનો નરેશ; મહારાણી ભદ્રશીલાનો ભાઈ; રવીન્દ્રકુમારનો પિતા.

સુન્દરકાન્ત—સુવર્ણનગરનો સરકારી વકીલ.

ઉપરાન્ત મજૂરો, શહેરીઓ, સિપાહીઓ, નોકરો વગેરે.

સ્ત્રી પાત્ર.

સંસારીબાળા—વસુન્ધરાની ઉપાસક બાળા.

વિરાગીબાળા—અમરાપુરીનું ચિન્તન કરનાર બાળા.

દેવી વસુન્ધરા—સંસારના મોહમાં મુગ્ધ બનેલી સંસારી બાળાની જાજ્વલ્યમાન મનોદેવી.

દેવીઅમરાપુરી—ભવિષ્યની ભાવનાઓ ઘડનારી વિરાગી બાળાની પ્રશાન્ત મનોદેવી.

ગુલશન—વારાંગના.

સ્નેહવીણા—વિમલકાન્તની બહાદુર પુત્રી **વીણા;** મધુસૂદનની વિખૂટી પડેલી બ્હેન; રવીન્દ્રકુમારની વફાદાર માલણ, સખી અને છેવટે અર્ધાંગના: **દીલારામ**ની વેશધારી.

બંસરીબાળા—શોભન પુરના "કુમારી આશ્રમ"ની અધિષ્ઠાત્રી. પ્રધાન 'આત્મપ્રકાશ' પાછળ લોહચુંબકની માફક ખેંચાતી સુંદરી; સુવર્ણનગરના પ્રધાનપદને શોભાવનાર વેશધારી **બંસીધર**; અંતમાં "મધુબંસરી."

દુલારી—દિલારામ તથા બંસીધરના કામણથી અંજાએલી, કુમારી આશ્રમની મુગ્ધ બાળા.

મહારાણી ભદ્રશીળા—સુવર્ણનગરની મહારાણી; મહારાજા સુર્યકેતુની ભગિની.

ઉપરાન્ત, સખીઓ, કુમારી આશ્રમની બાળાઓ, વગેરે.

સ્થળ—નવદુર્ગ, વસંતગિરિની ટેકરી; શોભનપુર, સુવર્ણ નગર.

મધુ-બંસરી

નાટકની રૂપરેખા.

:o:

અંક ૧ લો.

આમુખ—સંસારીબાળા તથા વિરાગીબાળા નામની બે કુમારિઓ પોતપોતાના મનોદેવીની પ્રાર્થના કરી રહી છે; ત્યાં દેવી વસુન્ધરા તથા દેવી અમરાપુરી દર્શન દે છે. વસુન્ધરા અને અમરાપુરીના મહિમાની ચર્ચા. વસુન્ધરાનેજ આગ્રહે અમરાપુરી પોતાના ભક્તજનોની ઝાંખી કરાવવા સર્વને લઇ જાય છે.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—નવદુર્ગમાં "પ્રમોદ વિલાસ."

નવદુર્ગના જાણીતા શહેરી અને "વિશ્વસુધારક કલબ" ના પ્રમુખ પ્રમોદરાયને "સર" નો ખેતાબ મળેલો હોવાથી એમના દોસ્તો એમને મુબારકબાદી આપવા આવે છે. 'વિશ્વ સુધારક કલબ" ના મેમ્બરોની આર્થિક ઉન્નતિ સંબંધી વિચાર જોઇન્ટસ્ટૉક કંપની ઉભી કરી શોભનપુરને યાંત્રિક જાળથી સર કરવાનો સંકલ્પ. આજનો યાદગાર દિવસ "લુખ્ખો" ન જાય તે માટે વારાંગના ગુલશનની મદદ માગવામાં આવે છે, એટલામાં જેલ તોડીને નાઠેલો કેદી મધુસૂદન ત્યાં પ્રવેશે છે. પ્રમોદરાય તથા મધુ વચ્ચે ચકમક. દરમિયાન ડિટેક્ટિવ અમલદાર ઈન્સ્પેક્ટર અજીતનું સિપાહીઓ સહિત આવી પહોંચવું. મધુના હાથમાં હાથકડી. હાથકડી તોડી મધુનું છટકવું. પોલિસનું પાછળ પડવું.

:o:

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—વસન્તગિરિ પાસે વિમલકાન્તનું ઝુંપડું

કેદી મધુસૂદને પોતાના પિતા વિમલકાન્તને તેમજ બીજા કેદીઓને જેલમાંથી નસાડેલ છે. નાસેલા કેદીઓ વિમલકાન્તના ઝુંપડા પાસે આવે છે. વિમળકાન્તને તેના મહૂવી પાસે કોઢી કેદીઓ

જાય છે. તુરતજ મધુસુદનનું પ્રવેશવું મધુસુદનના પિતાનું મૃત્યુ. મધુનો કરૂણાલાપ અને હૃદયમંથન. સમાજ સામે ઉશ્કેરાયેલા મગજની બંડખોર સ્થિતિ.એટલામાં નવદુર્ગથી આવતી મોટરકારનો અવાજ સંભાળાય છે. મોટરના ચૂરેચૂરા કરવાનો મધુનો નિશ્ચય દરમિઆન અકસ્માતથી મોટરનું ઉંધું વળવું, મોટર હાંકનારનું નદીમાં પડવું. નદીમાં પડેલા મુસાફરને બચાવવા મધુનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન. મુસાફરના કાગળો મધુએ વાંચવા. સુવર્ણનગરનાં મહારાણી ભદ્રશીલા સામે કાવત્રાંની બાતમી. ડૂબી ગયેલો મુસાફર શોભનપુરના પ્રધાનપદ માટે સર પ્રમોદરાય તેમજ નવદુર્ગના અમલદારોના ભલામણ પત્રો લઇને જતો હતો એમ સમજતાં પોતેજ મુસાફર આત્મપ્રકાશનું નામ ધારણ કરી ભલામણ પત્રોનો ઉપયોગ કરી, શોભનપુરનું પ્રધાનપદ મેળવવાનો મધુનો નિશ્ચય, એટલામાં પાછળ પડેલા ઇન્સ્પેકટર અજીતનું આવવું. અજીત અને મધુ વચ્ચે ઝપાઝપી. અજીતને ઘાયલ કરી મધુનું મોટરમાં બેસી શોભનપુર તરફ ન્હાસવું.

——:o:——

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—શોભનપુરનું રાજ ઉદ્યાન.

"કુમારી આશ્રમ" ની બાળા સ્નેહવીણા શોભનપુરના પાટવી પ્રિન્સ રવીન્દ્રકુમારને આશ્રમના વાર્ષિક ઉત્સવ નિમિત્ત આમંત્રણ આપવા આવી છે. ઉદ્યાનના એકાંતમાં સ્નેહવીણા ગીત લલકારી રહી છે ત્યાં પ્રિન્સ રવીન્દ્રકુમારનું પ્રવેશવું, કુમારના સૂના આત્માની ભૂખ સ્નેહવીણા સંતોષે છે: અને જે "વીણા" એકવાર પોતાના ભાઇ મધુસુદને કેદમાં જતાં બચાવવાની ખાતર રવીન્દ્રકુમારની માલણ તરીકે ખરીદાયેલી હતી તે આજે એજ પ્રિન્સની સમોવડી સખી "સ્નેહ વીણા" તરીકે સ્વીકારાય છે. સ્નેહવીણાનું જવું, અને શોભનપુરના મહારાજા સૂર્યકેતુ તથા નવા નિમાયેલા પ્રધાન આત્મપ્રકાશનું આવવું. નવા પ્રધાનની પિછાણ. આત્મપ્રકાશનું જવું નવદુર્ગથી સર પ્રમોદરાયની પાર્ટીનું આવવું. શોભનપુરને "અપ-ટુ-ડેઇટ" યાંત્રિક શહેરમાં ફેરવી નાંખવાને માટે સર પ્રમોદરાય પોતાની "શોભનપુર ઇમ્પ્રુવમેંટ કંપની, લીમીટેડ"ની યોજના રજુ કરે છે. નવા પ્રધાનની સંમતિ મેળવવા કહી મહારાજાનું જવું.

પોતાના વગવાળા ગૃહસ્થને બદલે કોઇ બીજો પ્રધાન નિમાએલો સાંભળી પ્રમોદરાયનું આશ્ચર્ય "વિશ્વ સુધારક ક્લબ" ના મેમ્બર "જિતેન્દ્ર છુપા વેશમાં આવેલ અછૂતની શંકા."

——:૦:——

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—બિહાગવનમાં "કુમારી આશ્રમ"નો મંડપ.

આજે કુમારી આશ્રમનો વાર્ષિકોત્સવ છે. આશ્રમની બાળાઓ એક આંતર્ દૃશ્ય ભજવવાની હોવાથી સ્નેહવીણાએ કૃષ્ણનો પાઠ લીધો છે. આશ્રમની અધિષ્ઠાત્રી બંસરીબાળા તથા સ્નેહવીણાનો વિનોદ. મહારાજા સૂર્યકેતુ તથા પ્રધાન આત્મપ્રકાશની ઉત્સવમાં હાજરી. બંસરીબાળાને અભિનંદન, બાળાઓ તરફથી "શ્રી કૃષ્ણનું દ્વારિકા પધારવું અને ગોપીઓના વિરહાવસ્થા"નું આંતર નાટક સર્વ ગયા બાદ બંસરીબાળાના પ્રેમની રવીન્દ્રકુમારે માગણી કરવી. "હું મ્હારૂં દિલ બીજા કોઇને આપી ચૂકી છું" એવો બંસરીનો ઉત્તર. રવીન્દ્રનો ક્રોધ દરમિયાન આત્મપ્રકાશનું પ્રવેશવું. રવીન્દ્રને પ્રકાશની ધમકી. રવીન્દ્રનું જવું. બંસરી તથા પ્રકાશ વચ્ચે લોહચુંબક. ઉભયનું સાથે જવું.

——:૦:——

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—બિહાગવનનો એક કુંજ.

રવીન્દ્ર સામેના લેખિત પુરાવાઓ પ્રકાશ પાસેથી હાથ કરી આપવાનું સ્નેહવીણાનું રવીન્દ્રને વચન, અને એક યુવકના વેશમાં પ્રધાનના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી થવાનો તેણીનો સંકલ્પ.

——:૦:——

પ્રવેશ ૬ ઠ્ઠો.

સ્થળ—પ્રધાન આત્મપ્રકાશનો બંગલો.

કુમારી આશ્રમના બાળા દુલારીને આત્મપ્રકાશ પોતાની લાડકવાયી બ્હેન જેવી ગણતો હોવાથી તેણીને થોડા દિવસ પોતાને ત્યાં રહેવાને આમંત્રે છે ત્યારબાદ સ્નેહવીણા દિલારામ નામ ધારણ કરી પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી તરીકે રહેવા આવે છે. દિલારામની નિમણુંક, અને દિલારામ તથા દુલારીનું પરસ્પર આકર્ષણ!

——:૦:——

પ્રવેશ ૭મો.

સ્થળ—આત્મપ્રકાશના બંગલાનો એક ભાગ.

આત્મપ્રકાશ પાસે સર પ્રમોદરાયની પાર્ટીનું આવવું. યાંત્રિક યોજનાઓ માટે પ્રધાનની પરવાનગી માગવી. "સ્વર્ગની ફુલવાડી" સમુ શોભનપુર સર પ્રમોદરાયની સિન્ડિકેટના હાથમાં મૂકવાની આત્મપ્રકાશ સાફ ના પાડે છે. જિતેન્દ્રે પ્રમોદરાયને આત્મપ્રકાશ એજ ગુન્હેગાર મધુ છે એમ બાતમી આપવી.

:o:

પ્રવેશ ૮મો.

સ્થળ—આત્મપ્રકાશનું ખાનગી ઉદ્યાન.

"પુરૂષનો અવતાર વધારે સારો કે સ્ત્રીનો"—એ સનાતન પ્રશ્નના વિચારમાં દુલારી તથા દિલારામ મશગૂલ છે. પ્રશ્નનો ઉકેલ "આપ પ્રાણજીવન, વ્હાલાં અમે" માં વિરામે છે. દુલારી તથા દિલારામ રવાના થતાં આત્મપ્રકાશ તથા બંસરીનું આવવું. આત્મપ્રકાશ એજ ગુન્હેગાર મધુ છે એવી "જુઠી" અફવા સંબંધી બંસરી તરફથી બાતમી મળવી. પ્રકાશને બચાવવાની જવાબદારી બંસરી પોતાને માથે લે છે.

:o:

પ્રવેશ ૯મો.

સ્થળ—"કુમારી આશ્રમ" નું ચોગાન.

આજે કુમારી આશ્રમને તોડી પાડી તેની જગાએ ચામડાની મીલનો પાયો સુવર્ણનગરનાં મહારાણી અને મહારાજા સૂર્યકેતુના બ્હેન ભદ્રશીલાના હાથથી નાખવા માટે સર પ્રમોદરાયની સિન્ડિકેટ તૈયારી કરી રહેલ છે. મહારાજા સૂર્યકેતુ તથા મહારાણી ભદ્રશીલા આ પ્રસંગે હાજર થયાં છે. પોતાના "પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્યારી" સંસ્થાને જમીનદોસ્ત થતી જોઇ આશ્રમની બાળાઓનો કરૂણાલાપ. પોતાની "કાર્યકુશળતા" માટે પ્રમોદરાયની મગરૂરી અને આત્મપ્રકાશની ગંભીર ચેતવણી. તુરતજ બંસરીએ અજીતના વેશમાં પ્રવેશી ગુન્હેગાર મધુ સામેનું વૉરંટ રજુ કરી આત્મપ્રકાશને ઉઠાવી જવો. પાછળથી જિતેંદ્રનું પ્રવેશવું અને અજીત તરીકે જાહેર થવું. બંસરીએ તથા પ્રકાશે આપેલી થાપ સંબંધી સામાચાર સાંભળી સર્વ દિગ્મૂઢ!

ટેબ્લો.

અંક ૨જો.

પ્રવેશ ૧લો.

સ્થળ—સુવર્ણ નગરમાં મહારાણી ભદ્રશીલાના મહેલનો એક ખંડ.

આત્મપ્રકાશ ન્હાસીને સુવર્ણનગર આવેલ છે. અજીત પણ તેની પાછળ સુવર્ણનગર જઈ પહોંચેલ છે. અજીત આત્મપ્રકાશનો પત્તો મેળવવાને માટે મહારાણી ભદ્રશીલાના પોલિસ કમીશનરની નોકરી મેળવે છે.

પ્રવેશ ૨જો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરમાં આત્મપ્રકાશનો ગુપ્ત આવાસ.

દુલારી પણ આત્મપ્રકાશ સાથે સુવર્ણનગર આવી છે. દિલારામને રવીન્દ્ર તરફથી છુપા જાસુસનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે. દુલારીના ભોળપણનો લાભ લઇ દિલારામ આત્મપ્રકાશના ગુપ્ત આવાસમાં જઇ પહોંચે છે. દુલારી તથા દિલારામ વચ્ચે પ્રણયકલહ દરમિઆન આત્મપ્રકાશનું પ્રવેશવું. દિલારામને જોઇને પ્રકાશનું આશ્ચર્ય. દિલારામનું બહાર જવું. ત્યારબાદ બંસરીબાળા પ્રકાશને સાવચેતી આપવા આવે છે. પ્રકાશની અર્ધાંગના થવા માટે બંસરીની માગણી. માગણીનો સખેદ અનાદર. બંસરીના દિલને આઘાત. બંસરી તથા આત્મપ્રકાશ ગયા બાદ પાછળથી સ્નેહલીનાએ છુપી રીતે પ્રવેશી તીજોરીમાંથી રવીન્દ્ર સામેના પુરાવાના કાગળો ચોરવા.

પ્રવેશ ૩જો.

સ્થળ—સુવર્ણ નગરમાં રવીન્દ્ર કુમારનો કૅમ્પ.

રવીન્દ્ર સુવર્ણનગર આવેલ છે. સ્નેહલીના પ્રકાશની તીજોરીમાંથી કાગળો ચોરીને તુરતજ રવીન્દ્રને મળે છે. સ્નેહલીનાએ યુક્તિપૂર્વક રવીન્દ્ર પાસેથી મહારાણી ભદ્રશીલા સામેના કાવત્રાં સંબંધી હકીકત મેળવી. અને રવીન્દ્રને આ કાવત્રાથી દૂર રહેવાને કહેવું. પોતે કાગળો હાથ કર્યા છે એ બાતમી સ્નેહલીનાએ રવી-

-દ્રથી છુપી રાખવી અને પોતાના હૃદયની છુપી લાગણીઓ પ્રગટ કરવી. રવીન્દ્રે સ્નેહવીણાના પ્રેમનો તિરસ્કાર કરવો; છતાં સ્નેહવી-ણાની તેના તરફ અનન્ય ભક્તિ કાયમ રહેવી, અને હજુ પણ રવી-ન્દ્રની ખાતર બંસરીને મનાવવાનું તેણીએ માથે લેવું.

—:o:—

પ્રવેશ ૪થો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરનું "સુવર્ણ રેસ્ટોરાં."

સર પ્રમોદરાયની પાર્ટી હવે પોતાની "ચ્હડાઇ" સુવર્ણ નગર ઉપર લઇને આવ્યા છે. સુવર્ણનગરના પ્રધાનની જગા ખાલી પડે-લી હોવાથી સર પ્રમોદરાય એ જગા માટે ઉમેદવારી કરી રહ્યા છે, અને તેટલા માટે લોકમત પોતાની તરફ ખેંચવાને આજે "સુવર્ણરેસ્ટોરાં" માં કેટલાક શ્રીમાન્ શહેરીઓને એમના તરફથી ખાણું આપવામાં આવ્યું છે. ખાણાને અંતે ભાષણો થઇ રહ્યાં છે ત્યાં આત્મપ્રકાશ કે જેણે સુવર્ણનગરમાં "જ્યોતિકાન્ત" નામ ધારણ કર્યું છે તે કેટલાક મજુરો સહિત પ્રવેશે છે. "અમીરો" તથા "મજુરો" વચ્ચે ઝપાઝપી. છેવટે અજીત કે જે અહીંના પોલિસ કમીશનર તરીકે હાલ કામ કરે છે તેનું આવવું અને મજુરોની ફતેહ,

—:o:—

પ્રવેશ. ૫મો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરની રાજવાટિકા.

દિલારામે આપેલ સ્નેહસંકેત પ્રમાણે દુલારી તેને રાજવાટિકામાં મળવા આવી છે પરંતુ દિલારામને બદલે સ્નેહવીણાનો મેળાપ થતાં દુલારીની નિરાશા. સ્નેહવીણાની મીઠી મશ્કરી દુલારીનું જવું અને બંસરીનું પ્રવેશવું. સ્નેહવીણાએ રવીન્દ્રનો સંદેશો આપવો, બંસરીનો ઉત્તર રવીન્દ્ર સંબંધી બંસરીને નિર્ભય બનાવવાના પ્રય-ત્નમાં સ્નેહવીણા પોતાનું દિલારામ તરીકેનું પરાક્રમ જાહેર કરી દે છે, બંસરી યુક્તિપૂર્વક સ્નેહવીણાએ ચોરેલા કાગળો મેળવી લે છે. સ્નેહવીણાનું જવું. પાછળથી ભદ્રશીલાને બંસરીએ સર્વ કાગળો બતાવવા અને પ્રમોદરાય તથા રવીન્દ્રનો પ્રપંચ ખુલ્લો કરવો. બં-સરીને "બંસીધર" નામ ધારણ કરાવી પોતાના પ્રધાન તરીકે નિમ-વાનો મહારાણીનો નિશ્ચય.

પ્રવેશ ૬ ટ્ઠો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરનું જાહેર સભાસ્થાન.

આજે પ્રજાનો મત લઇ મહારાણી ભદ્રશીલા, પોતાના પ્રધાનની નિમણુક કરનાર છે. મહારાણી ભદ્રશીલા, મહારાજા સૂર્યકેતુ અને રવીન્દ્રકુમાર સમક્ષ પ્રમોદરાય તથા આત્મપ્રકાશનાં ઉમેદવારી સંબંધો ચર્ચા. પ્રકાશના શબ્દોથી પ્રમોદરાયનું ઉશ્કેરાવું "બંસીધર"ના લેબાસમાં સજ્જ થયેલી બંસરીએ પ્રમોદરાય તથા રવીન્દ્રકુમારનું કાવત્રું ખુલ્લું પાડવું અને પુરાવાના કાગળો જાહેર કરવા. દિલારામ સ્નેહવીણાના અસલ સ્વરૂપમાં !

ટેબ્લો.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરમાં સૂર્યકેતુનો આવાસ.

સૂર્યકેતુ રવીન્દ્રને તેના રાજ્યલોભ માટે માર્મિક વચનો કહી રહેલ છે એટલામાં પ્રમોદરાય તથા સાધુલાલ સટોરિયાનું આવવું. રવીન્દ્ર તથા પ્રમોદરાય સામેના કેસમાં મહારાજા સૂર્યકેતુ ન્યાયાધીશ નિમાયા સંબંધી પ્રમોદરાય સૂર્યકેતુને અર્થસૂચક અભિનંદન આપે છે. સૂર્યકેતુ પ્રમોદરાયની ખાત્રી કરી આપે છે કે તેના હાથમાં તે સહીસલામત નથી શોભનપુરને પ્રમોદરાયની સિન્ડિકેટના હાથમાંથી છોડાવવાનો અને સુવર્ણ નગરના લોકનાયક "જ્યોતિઃકાન્ત" (આત્મપ્રકાશ—મધુ) ના હાથમાં મૂકવાનો મહારાજાનો નિશ્ચય. "બંડખોર" જ્યોતિકાન્ત સામે રવીન્દ્રની કટાક્ષ પરંતુએ બંડખોર પોતેજ આ કેસમાં બીજા ન્યાયાધીશ તરીકે બેસનાર છે એમ કહી મહારાજાનું જવું. પાછળથી પ્રમોદરાયની મસલત. સર્વ ગયા બાદ રવીન્દ્ર તથા સ્નેહવીણાનો મેળાપ. છેવટે સ્નેહવીણાના હૃદયની કદર.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—મહારાણી ભદ્રશીલાનો મહેલ.

મહારાણી ભદ્રશીલા આત્મપ્રકાશના સમાજ–સુધારણા સંબંધી વિચારો જાણી ખુશ થાય છે, અને એ મનોહર " ભાવનાસૃષ્ટિનો પાયો " સુવર્ણનગરમાં નાંખવાનું પ્રકાશને સૂચવે છે. નવા પ્રધાન " બંસીધર " પાસે પોતેજ ગુન્હેગાર મધુ છે. એવી આત્મપ્રકાશની કબુલાત. મધુના ગુન્હાઓની વિગતવાર હકીકતવાળી ડાયરી બંસીધરે મધુ પાસેથી મેળવીલેવી, એટલામાં અજીતનું પ્રવેશવું. અજીતે પ્રધાન બંસીધરને ખાનગી ખબર આપવા કે સુવર્ણનગરનો લોકનાયક ગણાતો જ્યોતિકાન્ત એજ ગુન્હેગાર મધુ છે. અજીતનું જવું અને તેને થાપ આપવાનો બંસરીબાળાનો સંકલ્પ. દુલારીનું પ્રવેશવું. પ્રધાન બંસીધર તથા દુલારીનું પરસ્પર આકર્ષણ અને પ્રધાન તરફથી દુલારીને મુદ્રિકાની ભેટ. બંસરીનો મેળાપ કરાવી આપવાનું પ્રકાશને વચન આપી બંસીધરનું જવું. દુલારી ગયા બાદ બંસરીનું આવવું અને મધુ–બંસરીનું પ્રથમ પ્રેમદર્શન. ત્યારબાદ સ્નેહવીણાનું પ્રવેશવું અને ભાઈ બ્હેનનો અણધાર્યો મેળાપ.

—:૦:—

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરમાં રવીન્દ્રનો કેમ્પ.

રવીન્દ્રની સ્નેહવીણા તરફ મમતા, એટલામાં અજીતે આવી રવીન્દ્રના બચાવનો માર્ગ બતાવવો. પોતાના બચાવની ખાતર પોતાની પ્રિયતમાના ભાઇ ઉપર ધા કરવાની રવીન્દ્રે સાફ ના પાડવી.

—:૦:—

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—દુલારીનો લતામંડપ.

સ્નેહવીણા તેમજ બીજી સખીઓ તરફથી મુગ્ધ દુલારીની મીઠી પજવણી. સખીઓ ગયા બાદ પ્રધાન બંસીધરનો પ્રવેશ. શરમાળ બાળા છેવટે "જરા કહોજી સાવરિયા, શા જાદુ કર્યા ? " ની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

—:૦:—

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરની કોર્ટ.

સુવર્ણનગરમાં મહારાણી સામે કાવત્રુ રચવા માટે પ્રમોદરાય તથા રવીન્દ્રકુમાર સામે કેસ ચલાવવામાં આવે છે. પ્રથમ મિ૦ સાધુલાલ ચટોરિયાની "ઉત્તમ જુબાની." અજીતે પોતાની જુબાનીમાં ન્યાયાધીશ જ્યોતિકાન્ત પોતેજ ગુન્હેગાર મધુ છે એવું જાહેર કરવું. પ્રધાન બંસીધરે વચમાં પડી અજીતને ચાપ આપવી. રવીન્દ્રે ગુન્હો કબુલ કરવો. કેસનો ચુકાદો મૂલતવી રહેવો.

——:o:——

પ્રવેશ ૬ ઠ્ઠો.

સ્થળ—સુવર્ણનગરમાં "વસન્ત વિહાર."

આજે મહારાણી ભદ્રશીલાનો જન્મોત્સવ હોઇને મહારાણી અમલદારો, તથા નગરજનો "વસન્ત વિહાર" નામના ખુશનુમા ઉદ્યાનમાં ભેળા થયેલ છે. મહારાણીનાં જન્મોત્સવની ખુશાલીમાં લોકોના હિત માટે એક જાહેરનામું બહાર પાડવું. રવીન્દ્રકુમારને માફી. પોતાના કારખાનાઓ વગેરે મજૂરોના લાભ માટે સુપ્રત કરવાની તેમજ હવેથી લોકસેવાનું કાર્ય શરૂ કરવાની શરતે પ્રમોદરાયને માફી મળવી. અજીતનું આવવું અને પ્રધાન બંસીધરને પકડવાનો પ્રયત્ન. ભદ્રશીલાએ બંસરીબાળાને જાહેર કરવી. કાયદાને અને અજીતને તાબે થવાની આત્મપ્રકાશની તૈયારી. એટલામાં મહારાજા સૂર્યકેતુએ ગુન્હેગાર મધુ માટે નવદુર્ગથી માફીપત્ર મેળવી હાજરથવું. આત્મજ્યોતરૂપ મધુ—બંસરીને રાજા તથા પ્રજાનાં વધામણાં.

મધુ-બંસરી

નાટકનાં ગાયનો.

અંક ૧લો.

૧

સંસારીબાળા તથા વિરાગીબાળા—

વંદુ મનોદેવ,
શાશ્વત શિવાગાર,
સુખરૂપ સદાનંદ, પ્રિયનંદન પ્રિયેશ—વંદુ૦
બંસીધર તું પ્રાણ,
પ્યારો દિલારામ,
જીવનભર સુકાન, નવ નવીન તું હમેશ—વંદુ૦

૨

અમરાપુરી— સુરગંગા જો સરંતા,
અજવાળાં પુણ્યવંતા,
વિરાગીબાળા—હિમધવલાં મંગલાં એ
અમર અવની ઉતર્યાં. —સુર૦
અમરાપુરી— મોહ અવનીન શમાવો,
સંસારીબાળા—સ્વર્ગભુવનો એ બતાવો,
દિવ્ય દિલડાંથી મિલાવો,
સર્વ— આજ રાજ નિરખશું ન્યારા —સુર૦

ગુલશન— ૩

હાં નેનોથી શું સતાવો દરદી દિલને ?
વાણીથી શું રીઝાવો હસતે મુખડે ?
પડુ પાયે ના મનાવો તમે —હાં૦

હું છું ડુબાઈ, હું છું રીબાઇ,
નેન થકી પ્રિય હું છું ઘવાઈ,
દો મી મીઠી એ દવાઇ,
આલિંગો પ્રાણને —હાં૦

સ્નેહવીણા— ૪

ગાન સૂણાવો મધુરાં દિલથી,
સુખની રજની સૈયા સ્નેહી કાજે —ગાન૦
પલ પલનાં ગીત પ્યારાં ગવરાવો,
વેગે વધાઓ ઉર રંગ આજે —ગાન૦

—:०:—

સ્નેહવીણા— ૫

સ્નેહી સખી છું, પ્રભુ હું તમારી,
ભૂખી હું તો ભાવની સદાની,
ઓવારૂં પ્યારા સખા પરે પ્રાણ આજ—સ્નેહી૦
પૂજું જીગર કુમારૂં દિલારામ,
દિલ આપીને લેવાં દિલડાં,
કુમારાં, દુલારા, અનેરાં એ દિલ રાજ—સ્નેહી૦

બંસરીબાળા—   ૬

મીઠી મીઠી તાન હૃદય સુણાવી,
શુદ્ધ બુદ્ધ સહુ મ્હારી મીટમાં હરાવી—મીઠી૦
પ્રાણમોહન દિલહર કોયલ !
રાગિની મંજુલ ગા નિત વ્હાલી —મીઠી૦

૭

સ્નેહવીણા—રાધા છો કાનનાં દુલારી, જાઉં હું વારી,
શાને લજાવ છો કુમારી !
બંસરીબાળા— નાહાની તારી —રાધા૦
સ્નેહવીણા—ભૂલ્યાં ગોપાલ ઉગ્રાહારને મ્હયારી !
ભૂલ્યાં એ વ્હાલાં કામણો શું પ્યારી ?
બંસરીબાળા—હારી હું હારી —રાધા૦

૮

[રાસ]

રાધા તથા ગોપીઓ—

બંસી મહિં પ્રાણ વસ્યા હાં શ્યામળા,
પ્યારી એ પ્રાણથી !
કાન કેરી હૈયાહાર એ માનિની !
ગોપી શુ કામની ?—બંસી૦

કૃષ્ણ—હો બંસી કે ગોપીઓ, કાન તણાં સૌ પ્રાણ;
રાધા, ધેનુ, ગોપ, વ્રજ, સહુપર એ કુરબાન
રાધા—વાણી વદી જાદુ ભરી, હૈયું હરી સ્મિત કરી,
હાં કાનુડે ભૂલાવ્યાં ભાનથી. બંસી૦

—:०:—

૯

બંસરીબાળા—શોભન લોભન જડ દેહ ન વરીએ,
વરીએ પ્રભુનું નૂર જ્યાંહિં.—શોભન૦
ના મોહ માયા કીરતિ પૂજીએ,
ના કો' ચમકથી રીઝીએ,
નહિં આત્મ વિણ સુખ ક્યાંહિ—શોભન૦

—:૦:—

બંસરીબાળા— ૧૦

જાગી જ્યોત જાગી હૃદયની જ્યોત જાગી,
બંસીઓ સાથ વાગી, આત્મની તાલિ લાગી,
બ્રહ્મની ધૂન મધુરી એ સુભાગી —જાગી૦
સ્વર્ગ અવની સૌ સુહાયે,
દુઃખ દિલમાં સૌ શમાયે,
સર ઉર ઉરના પુરાયે,
થાજો સ્નેહયોગી, સ્નેહભોગી, સ્નેહરાગી—જાગી૦

—:૦:—

દુલારી— ૧૧

ચંદા જયમ ચમકે હાં,
પ્રિય જનનાં આંગણ ઝળકે, હાં ઝળકે,
તન મનમાં પ્રીત ધમકે, વીજ ઝબકે —ચંદા૦
નયન ના ધરાયે, સ્મિત ઉભરાયે,
ઉરે ઉમંગ, ઝરે આનંદ
જયમ સરવર છળકે,
મુખ મળકે, પ્રાણ મળકે. —ચંદા૦

—:૦:—

૧૨

દુલારી— પ્રાણ પ્યારાં એ,
મીઠડાં એ, રતિસમાં એ, લજ્જાયે સુહાયે નેનરે
—પ્રાણ૦

રતિશી કામણગારી કાયા,
દિલારામ—મદન મોહન વાહ રાયા !
દુલારી— ઉતરી આલમ મોહમાયા,
દિલારામ—વરી આ વ્હાલમને ! —પ્રાણ૦

૧૩

દુલારી— આપ પ્રાણજીવન, વ્હાલા અમે,
નયન મિલાવ્યાં જીગર ખિલાવ્યાં,
પાઇને મધુરાં અમૃત અમૂલાં,
દિલારામ—રસિક છો નવેલાં હાં. —આપ૦

દુલારી— મોહન સ્નેહની સુરભિ લાવો,
સુરભિ–વાહન વાયુ મિલાઓ,
સંસાર પંથે કુમુદો ખીલાઓ,
દિલારામ—ખિલાવું શું ખિલેલાં જ્યાં ! —આપ૦

૧૪

બંસરી— હૈયાં કેરા ચેતન ચમકિયાં, તમ સહ —હૈયાં૦
આજે નવી ભૂમી મેચા,
ભાવે ભીનાં દિલ કર્યાં પ્રેમે પુનિત —હૈયાં૦

દાઝ્યાં દેશ કાજે,
હૈયે માત રાજે,
નવ નવ આશા આજે,
મંગલ ઉભરિયાં,
ભાવિ ઉષા ઉગી સૈયાં,
ઝીલ્યા જેણે તેજ ચુમું પાપ પુનિત.——હૈયાં૦

૧૫

કુમારી આશ્રમની બાળાઓ——

 વ્હાલી આ બચાવો વાડી સ્વર્ગ સમી,
દયાળુ ઉગારો લાલી હૈયે અમી,
ઊનાં આંસુ ખાળો. ——વ્હાલી૦
આપે ખિલાવી સિંચીને સ્નેહથી જે,
સ્વામી ! શોભાવી પ્યારી તેજથી જે,
તાત ઉદ્ધારો રહેમથી એ,
અંજલિ પ્રાણ પાઓ. ——વ્હાલી૦

અંક ૨ જો.

—:c:—

ભદ્રશાલા— ૧૬

જગ મહિં જીવન ધરીને સુકૃતિ કરવી રે,
રાચવા જગપતિ રે.
હારી જશું રે જીંદગી પળમાંહી રે,
કર્યો ન સંગ સાધુ થકી,
માયામાંથી કોઈ નહિ ઉગરે —જગ૦

આત્મા દમને કોણ મોહલોભ વરશે રાજ તાજ ?
છોડીશું નિજ હૃદય-રાજ ?
જુગે જુગે માગીએ તનમનથી !
સંતાન તણા પાદ પૂજીયે રે,
રાચવા જગપતિરે—જગ૦

—◆—

દુલારી— ૧૭

રસિકો મેરા સરદાર વનમાલી લાગો,
સુંદરીઓ આપે પ્રાણ પ્યારા આપ કદિ માગો.
શુભ ધવલાં ઉજ્જવળિયાં ઉરોને પ્રાણધાર—
દિલદાર શોભાવો—રસિકો૦

ચંદ્ર સમું મુખ, વાણી સુધાની,
નેન મહિં ભરી દિવ્ય ખુમારી,
મોંઘામૂલાં દિલ હરણાં સ્મિત પરાગ સુરલોક,
મોહાવો—રસિકો૦

—:o:—

બંસરીબાળા— ૧૮

અમર રહો સહુ આશા,
હૈયે અવધ હો ના,
નવ હો જીગર રસહીન,
આશ વીણ શ્વાસ હો ના—અમર૦
નેનન દે નવ નાથ,
દઈ ને લૂટ તેજ પ્યારાં,
પ્રિય સૂર સુણાંવી પ્રાણ,
તાર ન તૂટ દિલહારા—અમર૦

———o———

સ્નેહવીણા— ૧૯

સ્મરજો પ્રેમી દિલ પ્યારાં,
નહિ ભૂલી જીવનભર વ્હાલાં,
એજ માગું પ્રિયજન ઝણી બાળા—સ્મરજો૦
પ્રેમ એજ પ્રાણ માનો,
પ્રેમ દેવ આત્માનો,
પ્રેમ એ વિસામોરે હાં (૨)
રે હાં જામ એ સુધાનો,
મોંઘાં મૂલો એ ખજાનો. —સ્મરજો૦

———

૨૦

આત્મપ્રકાશ તથા મજુરો—
જીવન જગતનાથ હાથ ધરીએ,
હાથ ધરીએ, સાથ તરીએ,
જરી ન ડરીએ જગત —જીવન૦

સજ્જન ગરીબ કરીએ સાથ,
સધન અધમ તજીએ હાથ,
પુનિત બની, સત્યશાલી, સ્નેહમાલી,
પરમ શરણુ ધરીને મરીએ તરીએ—હાથ૦

દુલારી— ૨૧

હાં અર્પ્યાં આ તનને પ્રાણુ જે મળે,
નિજ પ્રિયને માટ સર્જ્યાં
મૂલ તનનાં. માન મનનાં પ્રેમ ઝરે —હાં૦
જ્યાંહિ મળતાં પ્રેમઝરણાં—
પાય પડતાં દેહ દિલડાં,
પ્રેમ જપતાં, પ્રેમ તપતાં,
પ્રાણુ–કુસુમ મમ અર્પ્યાં;
સ્નેહી ચરણે—નાથ સહને સાથ જે કરે —હાં૦

બંસરી— ૨૨

નવ આ હ્રદે ચ્યાં પ્રાણુ વિહરવા પ્રભુથી ન્યારા,
નવ કામારે મ્હારે લાંછન, સ્નેહજ સ્વામી અંતરના—નવ૦
નહિ પાપીને આ દિલ વરવા,
પણુ તન મન ન્યોછાવર કરૂં હા,
ખરા પ્રેમીનાં પુણ્યકરાં પૂજન ઉજવવા —નવ૦

બંસરી— ૨૩

આશ નત્ર વન રસભર નારી,
શોધતી હું મહાદેવી દુલ્લારી,
ભેટયાં પ્રાણસમાં આલી —આશા૦

પ્રાણ આદેશ શિર સાટે ધારી
થાઈશ હું જળધારી —આશા૦

વારાંગનાઓ— ૨૪

મોરી બૈયાં ન પકર, ગિરધારી શ્યામ,
ચલી ભરન નીર જમુનાકે ગામ —મોરી૦

તુમ તો જાયે સોતન સંગ રહેતે,
અબ તો સનદ પ્યારી શ્યામ —મોરી૦

અંક ૩ જો.

સૂર્યકેતુ— ૨૫

અગનઝાળ સમો સ્વાર્થ પ્રમાણો,
દહન સદા એ ઠરે,
સળગે દેહ જ્યાં અંગાર મુઝાણો —અગન૦
અન્યનાં દિલડાં બાળવા કેમ અંતર બળાવો?
મોહ મહિ ભાન ગયું,
જીવનનું સુકાન ગયું ગાનો. —અગન૦

૨૬

સ્નેહવીણા—સ્નેહનાવ તારીશું સાથ વ્હાલમા—સ્નેહ૦
રવીન્દ્રકુમાર—ગાઓ જડીશું અહી હાથમાં હાથ
સ્નેહવીણા—સાથે મરીશું તરીશું કૃપાનાથ,
હા હૈયાના હાર વ્હાલમા —સ્નેહ૦
વીજ ઝંઝાવાટ સાથે સહીશું,
જઇશું દીનાનાથ સાગર કાંઠે,
રવીન્દ્રકુમાર—નાવ દઇશું સુકાનીને હાથે,
સ્નેહવીણા—ઉતરશું પ્રભુ સાથ પાર,
પાર સંસાર સાથ વ્હાલમા —સ્નેહ૦

અંસરીબાળા— ૨૭

દિલની છે દિલ દવાઇ,
ચાહે મારો વા ઉગારો —દિલની૦
હતી પ્રેમની હું કામી,
કરી જ્ઞાનયોગ લ્હાણી!
વિણ નેહ એ નકામી —ચાહે૦

પ્રીત જાતની હું પ્યાસી,
નહિ કામ મોહ દાસી,
નાહી ભોગની વિલાસી,
પ્રભુ સ્નેહના છે રાગી,
સુર લોક સ્નેહ રાગી,
વિણ સ્નેહ સૌ અભાગી. —ચાહે૦

બસરીબાળા— ૨૮

હો તેજનાં ઝરણ
રજનો પ્રિય સંગ હો૦
અંજન જો હું, તમ નેનો નૂર,
હું રસ તમ હો રંગ —હો૦

સ્નેહવીણા— ૨૯

ભાગ્યવંત ભુવન ખરે,
તમ પગલે કુસુમ સરે—ભાગ્ય૦
સુભગ શીતલ સ્નેહઝરણ,
આંગણ રસસ્રોત ઝરે,
સુભગ જીવન સુભગ આલમ,
જહિં સુભગા સાથ કરે—ભાગ્ય૦

સ્નેહવીણા— ૩૦

પુણ્ય પંથે સુવાયુ સુગંધી,
પુણ્ય પંથે મધુરા સુપંખી,
દેવ દેવી સરીખાં સુપંથી,
પ્રાણ પ્રાણે વધાવે ઉમંગી.

વઉં હું પીયુની સારથિ, લઈ સાથમા ઉડું મમપ્રાણ;
નવ હું ભૂલાઉં નાથથી, નવ માગતી બીજી સુખ લ્હાણ;
નાથ સાથે
નાથ હાથે
નાથ માથે મુકુટ સુરંગી. —પુણ્ય૦

૩૧

સ્નેહત્રીણા તથા સખીઓ—
હાં હાં રે નવ નત્રલાં,
શરમાળ દિલબર દિલહર વ્હાલા !
દુલારી—આપો દુઃખ અપાર અમને આમ શાનાં ?
સખીઓ—સુખકર પ્રિયવર શ્યામ-
તન મન જોબન અર્પ્યાં પ્યારાં—શરમાળ૦
બાળસમા સુકુમાર શા તુજ અભિનય વ્હાલા !
દુલારી—પાય પડું, દઉં સમ સહુ મ્હારા,
સખીઓ—દે સમ તુજ પ્રિય પ્રાણ—
તન મન જોબન અર્પ્યાં પ્યારા—શરમાળ૦

દુલારી— ૩૨

જરા કહોજી સાવરિયા, શાં જાદુ કર્યા ?
જાદુ કર્યાં, મન ઘેલાં કર્યાં. —જરા૦

હતું મમ દિલ ભોળું બાળ, નહિ સમજ્યું કુમારૂં કંઈ,
કાતિલ તમારા કામણે, બાળા દીવાની થઈ;

જીગર અમ લૂટી લઇને ના દવા પાગલને દેશો કંઈ,
જીવન વિનાની વેલીને પ્રીતિના પાણી પાશો નહિ——જરા૦
હર્યાં અમ પ્રાણ નેહે નાથ, કરૂં વિનંતિ સતાવો નહિ,
મોહન તમારાં હાસ્યથી નેનો નચાવો નહિ;
શરમવશ મુખે કહેવું શું દયા ઘાયલની લાવો કંઇ,
શરમ આંખોની રહેતી હો, કલેજા કૂણા કાપો નહિ——જરા૦

સર્વે—   ૩૩

આત્મ જ્યોત પ્રકટાવ પ્યારે,
નાથ કરી તું કૃપા,
સુરગંગ ધારા અત્રની ઉતારે —આત્મ૦
નિશ દિન ફૂલ સહુ આવું મંદિરીયાં;
નિશ દિન પાય હું પડું, તોયે ના મળિયાં;
આજે કર્યું દિલ અરપણ—કરી તેં દયા ! —આત્મ૦

સમાપ્ત.